

Η σχέση της συνωμοσίας (conspiracy) με τα εγκλήματα του άρθ. 187 εΛΠΚ στο πλαίσιο της έκδοσης στις ΗΠΑ με αφορμή την πρόσφατη νομολογία του Αρείου Πάγου

Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

Υπ. Δ.Ν. ΕΚΠΑ

I. Εισαγωγή: Η “εννοιολογική ταύτιση” της συνωμοσίας με την εγκληματική οργάνωση κατά την νομολογία του Αρείου Πάγου

Με το υπ’ αριθμ. 908/2020 βούλευμα του Αρείου Πάγου κρίθηκε ότι το Συμβούλιο Εφετών Αθηνών ορθώς γνωμοδότησε υπέρ της έκδοσης του εκζητουμένου στις ΗΠΑ, μεταξύ άλλων, για την πράξη «της συνωμοσίας [conspiracy] για τη διάπραξη απάτης σε συσκευές πρόβασης». Επισήμανθηκε ότι συντρέχει ο όρος του διπλού αξιοποιίνου που απαιτείται κατά το δίκαιο εκδόσεως ανάμεσα στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ¹, με το σκεπτικό ότι η πράξη αυτή είναι αξιόποινη και κατά την ελληνική ποινική νομοθεσία, τιμωρούμενη με ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερη του ενός έτους. Το δικαστήριο έκρινε ότι η ανωτέρω πράξη αντιστοιχεί στο έγκλημα της συμμορίας (άρθρο 187 παρ. 3 ΠΚ). Αναφέρθηκε δε σε σχέση με την πράξη της “συνωμοσίας” ότι «δεν προβλέπεται μεν αυτοτελώς στον Ποινικό μας Κώδικα αξιόποινη πράξη με τη νομική ορολογία που χρησιμοποιείται στις ΗΠΑ, ταυτίζεται όμως [η συνωμοσία], κατά το εννοιολογικό περιεχόμενό της², με το άρθρο 187 του ΠΚ που προβλέπει το έγκλημα της εγκληματικής οργάνωσης».

1. Το δίκαιο εκδόσεως ανάμεσα στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ διέπεται από την διμερή συνθήκη των δύο κρατών “περί αμοιβαίας εκδόσεως αλλοδαπών” (6.5.1931), κυρωθείσα με τον ν. 5544/1932, το ερμηνευτικό Πρωτόκολλο αυτής που υπογράφηκε στις 2.9.1937, καθώς και το ερμηνευτικό Πρωτόκολλο της 18.1.2006, όπως προβλέπεται στο άρθρο 3 στοιχ. ζ’ της συμφωνίας μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ σχετικά με την έκδοση (25.6.2003). Το τελευταίο Πρωτόκολλο κυρώθηκε με τον ν. 3770/2009. Στο άρθρο 1 στοιχ. Α’ παρ. 1 εδ. α’ και β’ του νόμου αυτού ορίζεται για ποια εγκλήματα χωρεί έκδοση (με βάση το άρθρο 4 της συμφωνίας εκδόσεως ανάμεσα στην ΕΕ και τις ΗΠΑ): «Ένα έγκλημα ή αδίκημα αποτελεί αδίκημα για το οποίο χωρεί έκδοση εφόσον τιμωρείται από το δίκαιο τόσο του αιτούντος κράτους όσο και του προς ό η αίτηση κράτους με στερητική της ελευθερίας ποινή ανώτατης διάρκειας ανώτερης του ενός έτους ή με αυστηρότερη ποινή. Ένα έγκλημα ή αδίκημα αποτελεί επίσης αδίκημα για το οποίο χωρεί έκδοση εάν συνίσταται σε απόπειρα ή συνωμοσία για τέλεση ή συμμετοχή στην τέλεση εγκλήματος ή αδικήματος για το οποίο χωρεί έκδοση». Στις διατάξεις αυτές θα επιστρέψουμε στην συνέχεια του κειμένου.

2. Η έμφαση του γράφοντος σε όλα τα παραθέματα του κειμένου.

Η άποψη περί της εννοιολογικής ταύτισεως της συνωμοσίας κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ³ με τα εγκλήματα του άρθρου 187 ΠΚ αποτελεί πάγια θέση του Αρείου Πάγου⁴. Το δικαστήριο δεν κάνει λόγο για μια εννοιολογική συγγένεια⁵ μεταξύ των εγκλημάτων αυτών, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε κατάφαση του διπλού αξιοποίνου, αφού όμως πρώτα αξιολογηθούν τα πραγματικά περιστατικά που αναφέρονται στην αίτηση εκδόσεως. Δεν εξετάζει δηλαδή αν η συγκεκριμένη πράξη για την οποία ζητείται η έκδοση και η οποία υπάγεται στην ειδική υπόσταση της συνωμοσίας μπορεί να υπαχθεί και στην ειδική υπόσταση της συμμορίας ή της εγκληματικής οργάνωσης. Τουναντίον, θεωρεί ότι η κατάφαση του διπλού αξιοποίνου επί αιτήσεως εκδόσεως για συνωμοσία είναι δεδομένη, λόγω της “εννοιολογικής ταύτισης” σε επίπεδο αφηρημένης τυποποίησης της τελευταίας με την εγκληματική οργάνωση ή την συμμορία. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι ο Άρειος Πάγος κατά κανόνα αποφαίνεται ότι πληρούται ο όρος του διπλού αξιοποίνου (με βάση την “εννοιολογική ταύτιση”), προτού εξετάσει τα πραγματικά περιστατικά που αναφέρονται στην αίτηση⁶. Σε ορισμένες δε περιπτώσεις⁷ έχει αποφανθεί ότι η συνωμοσία αντιστοιχεί στο έγκλημα της εγκληματικής οργάνωσης, χωρίς να αναφέρει πραγματικά περιστατικά από τα οποία θα μπορούσε να προκύψει αν οι πράξεις του εκζητούμενου δύνανται πράγματι να χαρακτηρισθούν ως συγκρότηση εγκληματικής οργάνωσης ή ένταξη σε αυτήν (άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ). Με βάση την άποψη αυτή κάθε πράξη που χαρακτηρίζεται ως συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ θα πρέπει κατά λογική αναγκαιότητα να χαρακτηριστεί ως εγκληματική οργάνωση ή συμμορία κατά τον ελληνικό Ποινικό Κώδικα.

Με αφορμή την πρόσφατη νομολογία του Αρείου Πάγου επιδιώκεται με το παρόν να εξετασθεί η ορθότητα της πάγιας θέσης που υποστηρίζει το ελληνικό ανώτατο δικαστήριο στο

3. Για κάποια βασικά χαρακτηριστικά του ποινικού δικαίου των ΗΠΑ, και ιδίως για την διάκριση ανάμεσα στο ομοσπονδιακό ποινικό δίκαιο, το ποινικό δίκαιο των πολιτειών και τον Πρότυπο Ποινικό Κώδικα, βλ. *Farnsworth, An Introduction to the Legal System of the United States* (επιμ.: Sheppard), 2010, σ. 185 επ. Εν προκειμένω θα επικεντρωθούμε στο έγκλημα της συνωμοσίας κατά το ομοσπονδιακό ποινικό δίκαιο, όπως δηλαδή ορίζεται το έγκλημα αυτό στον Κώδικα των ΗΠΑ. Ο Κώδικας των ΗΠΑ είναι προσπελάσιμος στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>.

4. Βλ. ΣυμβΑΠ 1242/2015 ΠοινΧρ 2017, 119, ΣυμβΑΠ 1739/2017 ΠοινΧρ 2019, 268, ΣυμβΑΠ 179/2018 ΠοινΔικ 2019, 728, ΣυμβΑΠ 1042/2018. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο Άρειος Πάγος αναφέρει ότι η συνωμοσία ταυτίζεται εννοιολογικά με την εγκληματική οργάνωση (άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ), παρότι προηγουμένως είχε κρίνει ότι η πράξη της συνωμοσίας αντιστοιχεί σε συμμορία (άρθρο 187 παρ. 3 ΠΚ), ενώ σε άλλες περιπτώσεις επισημαίνει ότι η συνωμοσία ταυτίζεται εννοιολογικά με την εγκληματική οργάνωση ή την συμμορία (βλ. π.χ. ΣυμβΑΠ 2080/2017 ΠοινΧρ 2018, 198). Φαίνεται δηλαδή ότι η επισήμανση περί εννοιολογικής ταύτισεως της συνωμοσίας με την εγκληματική οργάνωση του άρθρου 187 ΠΚ δεν αφορά αναγκαιώς την παράγραφο 1 του εν λόγω άρθρου (εγκληματική οργάνωση), αλλά μπορεί να αφορά και την παράγραφο 3 (συμμορία).

5. Με την πρόβλεψη των εγκλημάτων αυτών επιδιώκεται η τιμώρηση μορφών συνεργασίας για την πραγμάτωση ενός εγκληματικού σκοπού.

6. Έτσι, για παράδειγμα, στα ΣυμβΑΠ 2080/2017 ΠοινΧρ 2018, 198, ΣυμβΑΠ 179/2018 ΠοινΔικ 2019, 728, ΣυμβΑΠ 1042/2018.

7. Βλ. ΣυμβΑΠ 1196/2015 και ΣυμβΑΠ 190/2017 ΠοινΧρ 2018, 604, τα οποία αναφέρονται στην ίδια υπόθεση.

πλαίσιο της έκδοσης, ότι δηλαδή η συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ ταυτίζεται εννοιολογικά με την εγκληματική οργάνωση ή την συμμορία του ελληνικού Ποινικού Κώδικα⁸. Αρχικά, θα αναλυθούν τα στοιχεία της συνωμοσίας κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ. Στην συνέχεια, θα αναφερθούν τα στοιχεία της εγκληματικής οργάνωσης και της συμμορίας, κυρίως με βάση την σχετική νομολογία του Αρείου Πάγου. Κατά την σύγκριση των εγκλημάτων αυτών, πέρα από τις ομοιότητες, στο επίκεντρο θα βρίσκονται, όσο αυτό είναι δυνατόν, εκείνες οι διαφορές οι οποίες δεν ανάγονται στο διαφορετικό γενικό μέρος του ποινικού δικαίου των ΗΠΑ σε σχέση με το ελληνικό ποινικό δίκαιο⁹. Από την ανάλυση αυτή θα φανεί ότι η συνωμοσία διαφέρει από την εγκληματική οργάνωση (άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ) αλλά και από την συμμορία (άρθρο 187 παρ. 3 ΠΚ). Παρουσιάζει εντούτοις αρκετά κοινά στοιχεία με την τελευταία. Τα κοινά στοιχεία μεταξύ συνωμοσίας και συμμορίας ήταν περισσότερα υπό το καθεστώς του προηγούμενου ελληνικού ΠΚ, τουλάχιστον με βάση το εννοιολογικό περιεχόμενο που αποδιδόταν στην συμμορία από την νομολογία. Η αλλαγή στην διατύπωση της σχετικής διάταξης με τον νέο ΠΚ (πρώην άρθρο 187 παρ. 5 ΠΚ) οδήγησε σταδιακά σε μεταβολή της ερμηνείας της από την νομολογία του Αρείου Πάγου. Αποτέλεσμα της μεταβολής αυτής είναι, μεταξύ άλλων, η περαιτέρω απομάκρυνση της έννοιας της συμμορίας από εκείνη της συνωμοσίας. Τέλος, θα επισημανθεί ότι η πρακτική σημασία της διαπίστωσης ότι η εγκληματική οργάνωση και η συμμορία δεν ταυτίζονται εννοιολογικώς με την συνωμοσία, κατ' επέκταση δε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις δεν θα πληρούται ο όρος του διπλού αξιοποιήσιμου, είναι περιορισμένη λόγω των εξαιρέσεων από τον όρο αυτό που προβλέπονται στον ν. 3770/2009.

8. Οι διαφορές ανάμεσα στο μοντέλο της συνωμοσίας και σε εκείνο της εγκληματικής οργάνωσης έχουν απασχολήσει και την ΕΕ, αλλά και εν γένει την διεθνή κοινότητα, λόγω των εμποδίων που τίθενται στην δικαστική συνεργασία, και ειδικά στις διαδικασίες έκδοσης. Για την επίλυση του προβλήματος επιδιώκεται η εναρμόνιση των ποινικών νομοθεσιών των κρατών, καθώς και η πρόβλεψη εξαιρέσεων από τον όρο του διπλού αξιοποιήσιμου στις σχετικές συμφωνίες έκδοσης (βλ. σχετικά *Maljevic*, "Participation in a Criminal Organisation" and "Conspiracy" – Different Legal Models Against Criminal Collectives, 2011, σ. 297 επ.). Ιδίως για την χρήση του μοντέλου της συνωμοσίας στην ΕΕ ως εναλλακτική επιλογή σε σχέση με το μοντέλο της εγκληματικής οργάνωσης και κριτική αυτού βλ. Καϊάφα-Γκμπάντι/Παπακυριάκου, Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου, 2019, σ. 129 επ. Κατά τον *Maljevic*, 2011, σ. 298, η επιλογή του ενός εκ των δύο μοντέλων από ένα κράτος δεν θα εξασφάλιζε σε κάθε περίπτωση την δικαστική συνεργασία με τα κράτη που έχουν επιλέξει το άλλο μοντέλο, διότι, παρά τα κοινά τους στοιχεία, το κάθε μοντέλο καλύπτει διαφορετικές περιπτώσεις. Το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίζεται στην ΕΕ κυρίως με την πρόβλεψη εξαιρέσεων από την αρχή του διπλού αξιοποιήσιμου.

9. Ως παραδείγματα τέτοιων διαφορών "γενικού μέρους" μπορούν να αναφερθούν η δυνατότητα τέλεσης ενός εγκλήματος από νομικό πρόσωπο, καθώς και διαφορές ως προς τις έννοιες της "πρόθεσης" (intent) κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ και του "δόλου" κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο.

II. Τα στοιχεία του εγκλήματος της συνωμοσίας

Πριν από την εξέταση των βασικών στοιχείων της συνωμοσίας από την μία πλευρά και της εγκληματικής οργάνωσης και της συμμορίας από την άλλη, κρίνονται αναγκαίες δύο διευκρινίσεις:

Πρώτον, η συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ δεν πρέπει να συγχέεται με την συνωμοσία ως προπαρασκευαστική πράξη εσχάτης προδοσίας που περιγραφόταν στο άρθρο 135 παρ. 2 του ελληνικού ΠΚ πριν από την αναθεώρηση του 2019¹⁰. Τα δύο εγκλήματα παρουσιάζουν μεν ορισμένα κοινά στοιχεία, αφού και στις δύο περιπτώσεις τιμωρούνται πράξεις κατά το προπαρασκευαστικό στάδιο ενός εγκλήματος, πλην όμως διαφέρουν ουσιωδώς, ιδίως ως προς το πεδίο εφαρμογής¹¹. Στο παρόν κείμενο ο όρος “συνωμοσία” αναφέρεται μόνο στην συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ.

Δεύτερον, στο ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ η συνωμοσία εμφανίζεται με δύο μορφές¹²: αφενός μεν ως μορφή συμμετοχής σε ένα έγκλημα, αφετέρου δε ως αυτοτελές έγκλημα. Ως μορφή συμμετοχής η συνωμοσία θυμίζει την συναυτουργία του ελληνικού ποινικού δικαίου, πλην όμως διαφέρει σημαντικά από αυτήν¹³. Εν προκειμένω η συνωμοσία θα μας απασχολήσει μόνον ως αυτοτελές έγκλημα.

Συνωμοσία είναι η συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων να διαπράξουν (τουλάχιστον)¹⁴ ένα έγκλημα ή –κατ’ εξαίρεση– μια πράξη που δεν είναι έγκλημα, αλλά αποδοκιμάζεται από το δίκαιο. Προβλέπεται στην γενική διάταξη της παραγράφου 371 του Τίτλου 18 του Κώδικα των ΗΠΑ (“Έγκλήματα και ποινική διαδικασία”)¹⁵, καθώς και σε ειδικές διατάξεις κατά

10. Στο άρθρο 135 παρ. 2 του νέου ΠΚ η “συνωμοσία” («όποιος συνωμοτεί με άλλον») αντικαταστάθηκε από την “οργάνωση” («όποιος οργανώνεται με άλλον»).

11. Βλ. *Wagner*, Conspiracy in Civil Law Countries, *Journal of Criminal Law and Criminology* 1951, Vol. 42 Iss. 2, 171, ο οποίος επισημαίνει ότι ο όρος “συνωμοσία”, σε αντίθεση με το κοινοδικαίο όπου χρησιμοποιείται ευρέως, στο ηπειρωτικό δίκαιο συνδέθηκε ιστορικά κυρίως με την “πολιτική συνωμοσία”, δηλαδή μια μυστική ένωση προσώπων με σκοπό την αλλαγή του πολιτεύματος με βίαια μέσα.

12. Βλ. *Fletcher*, *Rethinking Criminal Law*, 2000, σ. 219, 647.

13. Για μια συγκριτική ανάλυση της συνωμοσίας κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ ως μορφής συμμετοχής στο έγκλημα και της συναυτουργίας κατά το γερμανικό ποινικό δίκαιο βλ. *Momsen/Washington*, Conspiracy als Beteiligungsmodell – Teil 1, *ZIS* 2019, 191 επ.

14. Η συμφωνία για την τέλεση περισσότερων εγκλημάτων δεν σημαίνει ότι στοιχειοθετούνται περισσότερες συνωμοσίες (βλ. *Siesseger*, Conspiracy Theory: The Use of the Conspiracy Doctrine in Times of National Crisis, *William & Mary Law Review* 2004, Vol. 46 Iss. 3, 1183).

15. Το κείμενο της παρ. 371 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ έχει ως εξής: “If two or more persons conspire either to commit any offense against the United States, or to defraud the United States, or any agency thereof in any manner or for any purpose, and one or more of such persons do any act to effect the object of the conspiracy, each shall be fined under this title or imprisoned not more than five years, or both. If, however, the offense, the commission of which is the object of the conspiracy, is a misdemeanor only, the punishment for such conspiracy shall not exceed the maximum punishment provided for such misdemeanor”.

τις οποίες τιμωρείται η συνωμοσία για την τέλεση ενός συγκεκριμένου εγκλήματος¹⁶. Τα στοιχεία του εγκλήματος δεν είναι ίδια σε όλες τις διατάξεις. Για την στοιχειοθέτηση συνωμοσίας απαιτείται: α) συμφωνία, β) ύπαρξη δύο ή περισσότερων προσώπων και γ) πρόθεση τέλεσης της συμφωνηθείσας πράξης. Πέρα από τα στοιχεία αυτά, σε μερικές περιπτώσεις απαιτείται επιπλέον δ) μια προωθητική¹⁷ πράξη (overt act)¹⁸.

Όπως συχνά επισημαίνεται στην σχετική βιβλιογραφία, η συμφωνία αποτελεί την ουσία¹⁹ ή την καρδιά²⁰ του εγκλήματος της συνωμοσίας. Ως συμφωνία νοείται η εκδήλωση της πρόθεσης των συνωμοτών να τελέσουν την πράξη που περιγράφεται στην σχετική διάταξη. Η συμφωνία αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης (actus reus) της συνωμοσίας²¹. Για να υπάρξει συμφωνία, απαιτείται σύμπτωση των βουλήσεων μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων ως προς την τέλεση της περιγραφόμενης πράξης. Επειδή η συμφωνία ορίζεται κατά τον τρόπο αυτό, η θεώρησή της ως στοιχείου αντικειμενικής υποστάσεως έχει αμφισβητηθεί²². Η συμφωνία δεν απαιτείται να είναι ρητή²³. Μπορεί να θεωρηθεί ότι έλαβε χώρα μέσω μιας διαδικασίας επικοινωνίας και ανταλλαγής μηνυμάτων. Η δυσκολία εν προκειμένω συνίσταται στον καθορισμό του σημείου από το οποίο και εντεύθεν η διαδικασία αυτή θεωρείται ότι εξελίχθηκε σε τέτοιον βαθμό, ώστε να μπορεί να γίνει λόγος για συνωμοτική συμφωνία²⁴. Η περίπτωση αυτή πρέπει να μπορεί να διακριθεί από εκείνες τις διαδικασίες που βρίσκονται ακόμη σε προπαρασκευαστικό στάδιο ή είναι τόσο αφηρημένες, ώστε να μην συνιστούν ακόμη συμφωνία²⁵. Η συμφωνία μπορεί να συναχθεί και από την συντονισμένη δράση περισσότερων προσώπων προς επίτευξη ενός κοινού στόχου²⁶.

16. Π.χ. παρ. 1117 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ (συνωμοσία για ανθρωποκτονία), παρ. 1349 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ (συνωμοσία για απάτη) κ.λπ.

17. Για την επιλογή της απόδοσης του όρου “overt act” ως “προωθητικής πράξης” βλ. κατωτέρω, υποσημ. 49.

18. Βλ. *Morrison*, The System of Modern Criminal Conspiracy, Catholic University Law Review 2014, Vol. 63, Iss. 2, 407. Έτσι π.χ. στην γενική διάταξη περί συνωμοσίας της παρ. 371 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ. Πρβλ. όμως ενδεικτικά τις παρ. 846 Τίτλου 21 Κώδικα ΗΠΑ και 1956 στοιχ. η Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ, κατά τις οποίες για την στοιχειοθέτηση συνωμοσίας για την διακίνηση ναρκωτικών και για ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, αντιστοίχως, δεν απαιτείται προωθητική πράξη.

19. Βλ. *Siesseger*, 2004, 1182, *Okoth*, The Crime of Conspiracy in International Criminal Law, 2014, σ. 27, *Marcus*, The Crime of Conspiracy Thrives in Decisions of the United States Supreme Court, William & Mary Law School Scholarship Repository 2015, Faculty Publications, 380· βλ. επίσης *Iannelli v. United States*, 420 U.S., 777, 1975.

20. Βλ. *Morrison*, 2014, 405.

21. Βλ. *Okoth*, 2015, σ. 27.

22. Βλ. περισσότερα κατωτέρω.

23. Βλ. *Morrison*, 2014, 405, *Okoth*, 2015, σ. 27.

24. Βλ. *Chesney*, Beyond Conspiracy? Anticipatory Prosecution and the Challenge of Unaffiliated Terrorism, Southern California Law Review 2007, Vol. 80, 449.

25. Βλ. *Chesney*, 2007, 449.

26. Βλ. *Morrison*, 2014, 405.

Αντικείμενο της συμφωνίας είναι κατά κανόνα η τέλεση ενός εγκλήματος. Μπορεί ωστόσο να συμφωνείται η τέλεση περισσοτέρων εγκλημάτων²⁷. Η συμφωνία πρέπει να είναι ορισμένη τουλάχιστον ως προς το είδος του εγκλήματος, χωρίς ωστόσο να απαιτείται συμφωνία και ως προς τις λεπτομέρειες αυτού (π.χ. μέθοδο, στόχο, χρόνο κ.λπ.)²⁸. Κατά την νομολογία, για την στοιχειοθέτηση συνωμοσίας δεν αρκεί μια γενική συμφωνία για την τέλεση ενός “μη προσδιορισμένου εγκλήματος” (unspecific criminal conduct)²⁹.

Κατ’ εξαίρεση η συμφωνία μπορεί να αφορά την τέλεση μιας πράξης που δεν προβλέπεται ως αυτοτελές έγκλημα. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, στην δεύτερη υπαλλαγή τελέσεως του εγκλήματος της συνωμοσίας που προβλέπεται στην γενική διάταξη της παρ. 371 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ. Σε αυτήν, πέρα από την συνωμοσία για την τέλεση ενός ομοσπονδιακού εγκλήματος, προβλέπεται η συνωμοσία για την εξαπάτηση των ΗΠΑ (conspiracy to defraud the United States): η εν λόγω πράξη (η εξαπάτηση των ΗΠΑ) δεν συνιστά αυτοτελές έγκλημα. Ως εξαπάτηση των ΗΠΑ νοείται η πρόκληση περιουσιακής ζημίας στο Δημόσιο με απατηλά μέσα, καθώς επίσης και «η χειροτέρευση, η παρεμπόδιση ή η ματαίωση της νόμιμης λειτουργίας οποιουδήποτε τμήματος της διοίκησης» με απατηλά ή έστω ανέντιμα (dishonest) μέσα³⁰. Με την διάταξη δεν προστατεύεται μόνον η περιουσία του Δημοσίου αλλά και η ακεραιότητα των προγραμμάτων και των πολιτικών της διοίκησης³¹. Για την τέλεση του εγκλήματος δεν απαιτείται η πρόκληση περιουσιακής ζημίας: αρκεί η ματαίωση της νόμιμης δράσης ή πρόθεσής της. Από την ως άνω περιγραφή φαίνεται ότι πρόκειται για μια ασαφή διάταξη³², η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε περιπτώσεις που η συμφωνηθείσα πράξη δεν θα πληρούσε τα στοιχεία κάποιου εγκλήματος³³. Διαφορετικά, εάν δηλαδή η συμφωνηθείσα πράξη συνιστούσε αυτοτελές έγκλημα, θα τελείτο συνωμοσία για την τέλεση ενός εγκλήματος (πρώτη υπαλλαγή τελέσεως του εγκλήματος της παρ. 371 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ) και όχι για εξαπάτηση των ΗΠΑ. Ως συνωμοσία για εξαπάτηση των ΗΠΑ κρίθηκε, για παράδειγμα, η συμφωνία ενός υπαλλήλου του Υπουργείου Γεωργίας να δώσει σε κάποιον τρίτο εμπιστευτικές πληροφορίες, προκειμένου ο τελευταίος να επενδύσει στην αγορά σιτηρών, παρότι με την πράξη αυτή το κράτος δεν

27. Βλ. *Siesseger*, 2004, 1188.

28. Βλ. *Chesney*, 2007, 451 επ.

29. *United States v. Rosenblatt*, 554 F.2d, 39, 2d Cir. 1977.

30. Για την έννοια της εξαπάτησης των ΗΠΑ βλ. τις αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ *Hass v. Henkel*, 216 U.S., 462 επ., 1910 και *Hammerschmidt v. United States*, 265 U.S., 182 επ., 1924. Στον δικό τους ορισμό του εγκλήματος βασίστηκαν σε μεγάλο βαθμό οι επόμενες αποφάσεις.

31. *United States v. Conover*, 772 F.2d, 770, 11th Cir. 1985.

32. Υπέρ της αντισυνταγματικότητας της διάταξης λόγω της ασάφειάς της ο *Goldstein*, *Conspiracy to Defraud the United States*, *Yale Law Journal* 1959, Vol. 68 No. 3, 442.

33. Βλ. *Goldstein*, 1959, 428.

υπέστη κάποια περιουσιακή ζημία³⁴. Σε άλλη περίπτωση η συνωμοσία προς εξαπάτηση των ΗΠΑ συνίστατο στην συμφωνία των κατηγορουμένων να δωροδοκήσουν τον εργαζόμενο ενός εργολάβου δημοσίου έργου, ο οποίος (εργαζόμενος) δεν υπαγόταν στην έννοια του υπαλλήλου των ΗΠΑ, όπως αυτή ορίζεται στην σχετική με την δωροδοκία διάταξη³⁵.

Για την στοιχειοθέτηση συνωμοσίας απαιτείται η ύπαρξη δύο ή περισσότερων προσώπων. Ως πρόσωπα που μπορούν να θεωρηθούν μέρη μιας συνωμοσίας νοούνται και οι εταιρείες³⁶. Είναι επίσης δυνατή η ύπαρξη συνωμοσίας όταν στην συμφωνία συμμετέχουν αποκλειστικά οι δύο σύζυγοι³⁷. Αντιθέτως, κατά το αγγλικό ποινικό δίκαιο μέρη της συνωμοσίας δεν μπορούν να είναι μόνον οι σύζυγοι. Η εν λόγω εξαίρεση του αγγλικού ποινικού δικαίου προκύπτει από την ξεπερασμένη αντίληψη ότι οι σύζυγοι θεωρούνται ένα πρόσωπο σύμφωνα με τον νόμο³⁸. Κατά μια πιο σύγχρονη δικαιολόγηση, υποστηρίζεται ότι η προστασία της συζυγικής εμπιστοσύνης υπερτερεί εν προκειμένω έναντι του δημοσίου συμφέροντος³⁹. Δεν μπορεί εξάλλου να στοιχειοθετηθεί συνωμοσία όταν ένα εκ των δύο μερών της είναι πληροφοριοδότης ή πράκτορας με συγκαλυμμένα στοιχεία ταυτότητας (undercover agent)⁴⁰. Σε αυτήν την περίπτωση, η στοιχειοθέτηση συνωμοσίας μπορεί να αποκλειστεί και για υποκειμενικούς λόγους, λόγω έλλειψης δηλαδή της αναγκαίας πρόθεσης τέλεσης του εγκλήματος από τους συμμετέχοντες⁴¹.

Υποκειμενικά απαιτείται γνώση ως προς τα στοιχεία της συνωμοσίας και πρόθεση (intent) τέλεσης των πράξεων που αποτελούν αντικείμενο αυτής⁴². Η γνώση ως προς την ύπαρξη της συνωμοσίας έχει οριστεί από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ ως επίγνωση της “ουσιώδους φύσης” του συνωμοτικού σχεδίου και της σχέσης του δράστη με αυτό⁴³. Ο δράστης πρέπει να γνωρίζει τον σκοπό της συνωμοσίας (δηλαδή το είδος του εγκλήματος που αποτελεί αντι-

34. Haas vs Henkel, 216 U.S., 462 επ., 1910. Στην απόφαση αυτή αναφέρεται ο *Goldstein*, 1959, 426 επ.

35. Βλ. *Goldstein*, 1959, 438 υποσημ. 113 με αναφορά και σε άλλες υποθέσεις.

36. Βλ. *Okoth*, 2015, σ. 26. Για το αγγλικό ποινικό δίκαιο βλ. *Card*, *Criminal Law*, 20212, σ. 556.

37. *United States v. Dege*, 364 U.S., 51 επ., 1960· βλ. και *Okoth*, 2015, σ. 26.

38. Βλ. *Card*, 20212, σ. 556.

39. Βλ. *Ashworth*, *Principles of Criminal Law*, 62009, σ. 453.

40. *United States v. Leal*, 921 F.3d, 959, 10th Cir. 2019.

41. Βλ. *Burgman*, *Unilateral Conspiracy: Three Critical Perspectives*, *DePaul Law Review* 1979, Vol. 29 Iss. 1, 82-83.

42. *United States v. Ceballos*, 340 F. 3d, 123, 2d Cir. 2001· βλ. και *Okoth*, 2015, σ. 28. Πρβλ. *Lippman*, *Contemporary Criminal Law*, 2010, σ. 198, ο οποίος επισημαίνει ότι υπάρχει διχογνωμία για το αν απαιτείται επιδίωξη (purpose) τέλεσης της πράξης που αποτελεί αντικείμενο της συμφωνίας ή αν αρκεί απλώς γνώση ότι αυτή θα τελεστεί. Κρατούσα πάντως φαίνεται να είναι η άποψη ότι δεν αρκεί γνώση ότι θα τελεστεί η συμφωνηθείσα πράξη. Διαφορετικά, θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι στοιχειοθετείται συνωμοσία ακόμη και όταν κάποιος παρέχει βοήθεια σε άλλον, γνωρίζοντας απλώς τον εγκληματικό του σκοπό (βλ. *Burgman*, 1979, 92).

43. *Blumenthal v. United States*, 332 U.S., 557, 1947.

κείμενο της συμφωνίας), δεν απαιτείται ωστόσο να γνωρίζει λεπτομέρειες ως προς την συμφωνηθείσα πράξη ή τους άλλους συμμετέχοντες⁴⁴. Θεωρείται ότι υπάρχει γνώση ως προς την συνωμοσία και σε περίπτωση εκούσιας άγνοιας (*wilful blindness*)⁴⁵. Εκούσια άγνοια γενικά συντρέχει όταν ο δράστης απέφυγε σκοπίμως να μάθει τι συνέβαινε, παρότι είχε λόγο να πιστεύει ότι απαιτείται περαιτέρω έρευνα⁴⁶. Έχει κριθεί ότι εκούσια άγνοια επί συνωμοσίας συντρέχει όταν ο κατηγορούμενος συνειδητοποίησε την πιθανότητα ύπαρξης συνωμοσίας, αλλά απέφυγε την τελική επιβεβαίωση για το αν πράγματι υπήρχε⁴⁷. Αν για την τέλεση του εγκλήματος που αποτελεί αντικείμενο της συμφωνίας απαιτείται ειδικός δόλος, τότε ο δόλος αυτός πρέπει να συντρέχει στο πρόσωπο των συνωμοτών⁴⁸.

Σύμφωνα με την γενική διάταξη περί συνωμοσίας της παρ. 371 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ και άλλες διατάξεις, πέρα από την συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων για την τέλεση μιας πράξης που αποδοκιμάζεται από το δίκαιο, απαιτείται και μια προωθητική πράξη (*overt act*)⁴⁹, μια πράξη δηλαδή που να προωθεί το συνωμοτικό σχέδιο⁵⁰. Το στοιχείο αυτό προβλέπεται ώστε να εξασφαλισθεί ότι η συνωμοσία έχει τεθεί πράγματι σε λειτουργία και “δεν έμεινε μόνο στα λόγια”⁵¹. Υποστηρίζεται ακόμη ότι με το εν λόγω στοιχείο εξασφαλίζεται η δυνατότητα υπαναχώρησης σε εκείνον που απλώς συμφώνησε την τέλεση μιας αποδοκιμαζόμενης από το δίκαιο πράξης, εφόσον δεν ακολούθησε καμία πράξη η οποία να θέτει σε εφαρμογή το σχέδιο⁵². Ωστόσο, με δεδομένο ότι ως προωθητική πράξη νοείται οποιαδήποτε πράξη προώθησης του σχεδίου από οποιονδήποτε από τους συμμετέχοντες στην συμφωνία, εύλογα αμφισβητείται η σημασία του στοιχείου αυτού για τον περιορισμό του εγκλήματος⁵³. Η πράξη μπορεί

44. *Blumenthal v. United States*, 332 U.S., 557, 1947· βλ. και *Chesney*, 2007, 454 επ.

45. Βλ. *Okoth*, 2015, σ. 29, με περαιτέρω παραπομπές στην νομολογία.

46. Βλ. *Okoth*, 2015, σ. 29. Βλ. και Βαθιώτη, Δόλος – Θεμελίωση και Αποκλεισμός του στο Ποινικό Δίκαιο, 2014, σ. 109-110, ο οποίος αποδίδει τον όρο “*wilful blindness*” ως “εθελουφλία”.

47. Βλ. περισσότερα επ’ αυτού στην *United States v. Reyes*, 302 F. 3d, 54 επ., 2d Cir. 2002.

48. *United States v. Ceballos*, 340 F. 3d, 124, 2d Cir. 2001.

49. Ο Παπαχαράλαμπος, Κυπριακό Ποινικό Δίκαιο – Διάγραμμα Γενικού Μέρους II, 2017, σ. 85, αποδίδει τον όρο “*overt act*” ως “αρχική πράξη”. Ενώ πράγματι το στοιχείο αυτό πληρούται ήδη με την πρώτη πράξη που προωθεί το συνωμοτικό σχέδιο, η εν λόγω απόδοση δεν υιοθετείται εδώ, διότι ως “*overt act*” στο ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ δεν χαρακτηρίζεται μόνον η πρώτη αλλά κάθε πράξη που προωθεί το σχέδιο. Με τον όρο “προωθητική πράξη” αφενός μεν αποδίδεται το νόημα της πράξης ως πράξης που προάγει το συνωμοτικό σχέδιο, αφετέρου δε καθίσταται σαφές ότι πρόκειται για μια πράξη εμπειρικά διαπιστώσιμη, η οποία μπορεί να λειτουργήσει ως ένδειξη της (δυσχερώς διαπιστώσιμης) συμφωνίας.

50. Σημειωτέον ότι το στοιχείο αυτό δεν απαιτείται για την στοιχειοθέτηση συνωμοσίας κατά το αγγλικό ποινικό δίκαιο (βλ. *Card*, 2012, σ. 555)· ομοίως, στο κυπριακό ποινικό δίκαιο (βλ. Παπαχαράλαμπος, 2017, σ. 85).

51. Βλ. *Morrison*, 2014, 407.

52. Βλ. *Buscemi*, Conspiracy: Statutory Reform since the Model Penal Code, *Columbia Law Review* 1975, Vol. 75 No. 6, 1155, με περαιτέρω παραπομπές, *Morrison*, 2014, 407.

53. Βλ. *Morrison*, 2014, 408· βλ. επίσης *Buscemi*, 1975, 1155, ο οποίος αναφέρει ότι, προκειμένου το στοιχείο αυτό να λει-

δηλαδή να είναι μικρής σημασίας, ένα απλό βήμα προς την επίτευξη της συμφωνίας⁵⁴, ενώ δεν απαιτείται να είναι η ίδια παράνομη⁵⁵. Ως προωθητικές πράξεις έχουν κριθεί, για παράδειγμα, ένα τηλεφώνημα, ένα ταξίδι, η παρακολούθηση ενός βίντεο, η αποστολή ενός μηνύματος, ακόμη και μια ερώτηση για την λήψη οδηγιών⁵⁶.

Για την ολοκλήρωση του εγκλήματος δεν απαιτείται τέλεση της συμφωνηθείσας πράξης. Υπό αυτήν την έννοια γίνεται λόγος για ατελές έγκλημα (inchoate crime)⁵⁷. Όταν τελείται το έγκλημα που αποτελεί αντικείμενο της συνωμοσίας, ο κατηγορούμενος μπορεί να τιμωρηθεί και για τα δύο εγκλήματα (την συνωμοσία και το συμφωνηθέν έγκλημα). Όπως λέγεται, η συνωμοσία δεν συγχωνεύεται (does not merge) με την τέλεση του συμφωνηθέντος εγκλήματος⁵⁸, ούτε με την απόπειρα αυτού⁵⁹.

Η εγκληματοποίηση της συνωμοσίας βασίζεται κυρίως στην επίκληση της επικινδυνότητας που ελλοχεύει σε εγκληματικές ομάδες και συνεργασίες. Υποστηρίζεται ότι, λόγω της αμοιβαίας πίεσης που ασκείται μεταξύ των μελών της συνωμοσίας και της αμοιβαίας υποστήριξης, ενισχύεται η αποφασιστικότητά τους, αυξάνονται οι πιθανότητες επιτυχούς τέλεσης του συμφωνηθέντος εγκλήματος λόγω της κατανομής των εργασιών⁶⁰, καθώς και οι πιθανότητες πρόκλησης μεγαλύτερης βλάβης ή τέλεσης και άλλων εγκλημάτων, ενώ γίνεται επίκληση και στον φόβο που προκαλείται στους πολίτες από την ύπαρξη μιας συνωμοσίας⁶¹. Η ορθότητα

τουργήσει κατά τρόπον ώστε να προσφέρει πράγματι την δυνατότητα υπαναχώρησης, θα έπρεπε να υιοθετηθεί το κριτήριο του “ουσιώδους βήματος” (substantial step) προς την τέλεση του εγκλήματος.

54. Βλ. *Okoth*, 2015, σ. 31.

55. Βλ. *Goldstein*, 1959, 406, ο οποίος αναφέρει ότι η πράξη αυτή μπορεί να είναι εντελώς αθώα. Βλ. επίσης *Burgman*, 1979, 101, με παραπομπές στην νομολογία.

56. *Morrison*, 2014, 408, με παραπομπές στην νομολογία για κάθε μια από τις αναφερόμενες πράξεις.

57. Βλ. *Marcus*, Conspiracy: The Criminal Agreement, in Theory and in Practice, William & Mary Law School Scholarship Repository 1977, Faculty Publications, 929, *Morrison*, 2014, 410.

58. *Pinkerton v. United States*, 328 U.S. 643, 1946, *Iannelli v. United States*, 420 U.S., 777-778, 1975. Ο *Katyal*, Conspiracy Theory, Yale Law Journal 2003, Vol. 112 Iss. 6, 1370-1371, επισημαίνει ότι τυχόν συγχώνευση θα ήταν απαράδεκτη, διότι η τιμώρηση για την τέλεση του εγκλήματος δεν συλλαμβάνει την απαξία της τέλεσής του από μια ομάδα. Πρβλ. το αγγλικό ποινικό δίκαιο, όπου υποστηρίζεται ότι, όταν τελείται το συμφωνηθέν έγκλημα, η συνωμοσία δεν πρέπει κατ’ αρχήν να διώκεται, εκτός αν η δίωξη για το έγκλημα αυτό θα προσέδιδε την αναγκαία συνολική εικόνα, η οποία δεν θα προέκυπτε από την δίωξη μόνο των επιμέρους εγκλημάτων (*Card*, 2012, σ. 577· βλ. και *Ashworth*, 2009, σ. 451, ο οποίος αναφέρει ότι η δίωξη και για τα δύο εγκλήματα, όταν δεν συντρέχει ο λόγος αυτός, συνιστά “κακή πρακτική” [bad practice] εκ μέρους της κατηγορούσας αρχής).

59. *U.S. v. Iribe*, 564 F.3d, 1161, 9th Cir. 2009. Πρβλ. όμως *Dubber/Hörnle*, Criminal Law – A Comparative Approach, 2014, σ. 373.

60. Βλ. *Broderick*, Conditional Objectives of Conspiracies, Yale Law Journal 1985, Vol. 94, 897-898.

61. Βλ. *Burgman*, 1979, 84 επ. Πιο αναλυτικά για την δικαιολόγηση της εγκληματοποίησης της συνωμοσίας βλ. *Katyal*, 2003, 1307 επ.

της εγκληματοποίησης της συνωμοσίας έχει αμφισβητηθεί στην νομολογία⁶² και την θεωρία⁶³. Υποστηρίζεται, για παράδειγμα, ότι με το έγκλημα αυτό επέρχεται υπερβολική προσώθηση του αξιοποίνου και υποτιμάται η διάκριση μεταξύ αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων του εγκλήματος⁶⁴. Η κριτική επικεντρώνεται επίσης στο ζήτημα της ασάφειας που χαρακτηρίζει την έννοια της συμφωνίας (η οποία μπορεί να συνάγεται από την συντονισμένη δράση περισσοτέρων προσώπων), την έννοια της προωθητικής πράξης (στην οποία μπορεί να υπαχθεί οποιαδήποτε πράξη) και –στην περίπτωση της παρ. 371 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ– την έννοια της εξαπάτησης των ΗΠΑ. Λέγεται ότι η ασάφεια αυτή ως προς τον ορισμό της συνωμοσίας, σε συνδυασμό με τις προβλεπόμενες διευκολύνσεις για την απόδειξη του εγκλήματος⁶⁵, το έχει καταστήσει πολύτιμο εργαλείο στα χέρια των διωκτικών αρχών⁶⁶. Ταυτοχρόνως, αμφισβητείται η αυξημένη επικινδυνότητα της συνωμοσίας, το αν δηλαδή η συνεργασία για την επίτευξη ενός εγκληματικού στόχου είναι πράγματι πιο επικίνδυνη από την κατά μόνας προετοιμασία και εκτέλεση ενός εγκλήματος⁶⁷.

III. Η εγκληματική οργάνωση (άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ) και η σχέση της με την συνωμοσία

Σύμφωνα με το άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ, «όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε επιχειρησιακά δομημένη και με διαρκή εγκληματική δράση οργάνωση τριών ή περισσότερων προσώπων, που επιδιώκει την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων τιμωρείται με κάθειρξη έως δέκα έτη και χρηματική ποινή». Για την στοιχειοθέτηση της εγκληματικής οργάνωσης απαιτείται, σύμφωνα με την αρεοπαγιτική νομολογία⁶⁸, να πληρούνται τρία κριτήρια⁶⁹: ένα ποιοτικό (δομημέ-

62. Για επιφυλάξεις που έχουν εκφράσει Αμερικάνοι δικαστές στο παρελθόν σε σχέση με το έγκλημα της συνωμοσίας βλ. *Marcus*, 2015, 374-375.

63. Βλ. στην ελληνική βιβλιογραφία Σοφοκλέους, Η συνωμοσία στη νομοθεσία και τη νομολογία – Ένα, τελικά, περιττό αδίκημα;, *ΠοινΔικ* 2019, 438 επ., ιδίως 441 επ., με περαιτέρω παραπομπές.

64. *Morrison*, 2014, 410· βλ. επίσης *Goldstein*, 1959, 406, *Broderick*, 1985, 897.

65. Βλ. *Morrison*, 2014, 406-407.

66. Κατά την γνωστή διατύπωση του δικαστή Learned Hand, η συνωμοσία αποτελεί το “πολυαγαπημένο” (darling) έγκλημα της κατηγορούσας αρχής. Για την χρήση της συνωμοσίας και σε ποινικές διώξεις με πολιτικό χαρακτήρα βλ. *Broderick*, 1985, 905, *Siesseger*, 2004, 1190 επ.

67. Βλ. *Goldstein*, 1959, 413 επ.

68. Με το παρόν κείμενο δεν επιδιώκεται η εμβάθυνση στα στοιχεία της εγκληματικής οργάνωσης ή της συμμορίας, ούτε η επισήμανση τυχόν ασαφειών ή σφαλμάτων στην σχετική νομολογία (π.χ. ως προς την ερμηνεία της έννοιας του “μέλους” μιας εγκληματικής οργάνωσης ή ως προς την υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος). Επιδιώκεται η σύγκριση των βασικών στοιχείων των εν λόγω εγκλημάτων, όπως αυτά γίνονται δεκτά στην νομολογία, με εκείνα του εγκλήματος της συνωμοσίας, με σκοπό την εξέταση της ορθότητας της θέσης του Αρείου Πάγου περί “εννοιολογικής τους ταυτίσεως” στο πλαίσιο της έκδοσης.

69. Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1375/2009 *ΠοινΧρ* 2010, 389, ΑΠ 1040/2011 *ΠοινΧρ* 2012, 420, ΑΠ 812/2019, ΑΠ 640/2020, ΑΠ

νη ομάδα), ένα ποσοτικό (τρία ή περισσότερα πρόσωπα) και ένα χρονικό (διάρκεια δράσης)⁷⁰. Κατά την νομολογία των δικαστηρίων της ουσίας, απαιτείται ενίοτε και η ύπαρξη υλικοτεχνικής υποδομής, μέσω δηλαδή προς υποστήριξη της εγκληματικής δράσης της οργάνωσης, υπό την έννοια της διάθεσης μεγάλων χρηματικών ποσών και της χρήσης της σύγχρονης τεχνολογίας⁷¹. Δομημένη θεωρείται κατά την νομολογία η ομάδα που έχει εσωτερική διάρθρωση και ιεραρχική δομή. Το στοιχείο της διαρκούς δράσης θεωρείται ότι πληρούται όταν υπάρχει προοπτική ανάπτυξης δραστηριότητας σε βάθος χρόνου και όχι κατά τρόπο ευκαιριακό ή παροδικό. Σύμφωνα με την νομολογία, ως συγκρότηση νοείται η καθοδηγητική και κατευθυντήρια συμβολή στην δημιουργία της οργάνωσης, ενώ, για να θεωρηθεί κάποιος μέλος της, θα πρέπει να υποτάσσει την βούλησή του στην βούληση της οργάνωσης, χωρίς να είναι αναγκαία η προσωπική συμμετοχή του στις κατ' ιδίαν πράξεις της. Υποκειμενικά απαιτείται, κατά την συνήθη διατύπωση στην νομολογία, «δόλος κάθε μέλους να θέλει την ένταξή του στην εγκληματική οργάνωση, ήτοι απαιτείται κάθε μέλος να έχει ως σκοπό τη διάπραξη περισσότερων από ένα κακουργημάτων (έγκλημα υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης)».

Από την ανωτέρω ανάλυση των στοιχείων της συνωμοσίας και από την συνοπτική παράθεση των στοιχείων της εγκληματικής οργάνωσης με βάση την νομολογία, καθίσταται εμφανές ότι η συνωμοσία όχι μόνο δεν ταυτίζεται εννοιολογικά με την εγκληματική οργάνωση του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ, αλλά διαφέρει σημαντικά από αυτήν. Για την στοιχειοθέτηση της πρώτης δεν απαιτείται η ύπαρξη δομής, ούτε διαρκής δράση, ούτε υλικοτεχνική υποδομή, αρκεί δε η συμφωνία μεταξύ δύο μόνο συμμετεχόντων. Επιπλέον, η συνωμοσία μπορεί να έχει ως αντικείμενο την τέλεση ενός εγκλήματος ή ακόμη και μιας πράξης που δεν συνιστά έγκλημα, ενώ η εγκληματική οργάνωση προσανατολίζεται στην τέλεση περισσότερων κακουργημάτων.

Οι εν λόγω διαφορές δεν πρέπει ωστόσο να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι ορισμένες πράξεις που χαρακτηρίζονται ως συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ δεν θα μπορούσαν να υπαχθούν στην διάταξη του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ⁷². Αυτό μπορεί να συμβαίνει ιδίως σε

716/2020.

70. Οι μεταβολές που επήλθαν στα στοιχεία του εγκλήματος του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ με τον νέο ΠΚ δεν φαίνεται να έχουν απασχολήσει ιδιαίτερος ακόμη την αρεοπαγίτικη νομολογία. Έχει μάλιστα επισημανθεί ότι η διάταξη του άρθρου 187 παρ. 1 του νέου ΠΚ είναι «όμοια ως προς τα στοιχεία της υποκειμενικής και αντικειμενικής υπόστασης» με την αντίστοιχη διάταξη του προηγούμενου ΠΚ (ΑΠ 716/2020). Πρβλ. όμως ΑΠ 532/2020. Σε αντίθεση με την αλλαγή στην διατύπωση του εγκλήματος της συμμορίας υπό τον νέο ΠΚ (βλ. στην συνέχεια του κειμένου), οι μεταβολές στο έγκλημα του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ δεν επηρεάζουν κατά τρόπο κρίσιμο την σχέση της εγκληματικής οργάνωσης με την συνωμοσία. Γι' αυτό δεν θα επικεντρωθούμε σε αυτές.

71. Βλ. ενδεικτικά ΣυμβΕφΑθ 2584/2003 (εισ. πρότ. Ν. Αθανασόπουλου), ΠοινΧρ 2004, 362, ΣυμβΕφΘεσ 93/2006 (εισ. πρότ. Π. Ραπτόπουλου), ΠοινΧρ 2006, 836, ΣυμβΕφΘεσ 1177/2008 (εισ. πρότ. Γ. Σκιαδαρέση), ΠοινΧρ 2010, 765.

72. Θα πληρούται έτσι ο όρος του διπλού αξιοποιήσιμου, εφόσον βεβαιωθεί ως βάση για την θεμελίωσή του τίθεται όχι το αν

περιπτώσεις πολύπλοκων μορφών συνωμοσιών. Τέτοιες περιπτώσεις είναι, για παράδειγμα, οι κυκλικές/τροχοειδείς συνωμοσίες (circle/wheel conspiracies) ή αλλιώς συνωμοσίες τύπου κόμβου και ακτινών (hub-and-spoke conspiracies), καθώς και οι αλυσιδωτές συνωμοσίες (chain conspiracies)⁷³. Στην περίπτωση της κυκλικής συνωμοσίας περισσότερα άτομα (φαινομενικά) ανεξάρτητα μεταξύ τους ή ομάδες (ακτίνες) έχουν ένα κοινό σημείο επαφής (κόμβος), π.χ. έναν συγκεκριμένο διακινητή ναρκωτικών ή κάποιον που τελεί ξέπλυμα βρώμικου χρήματος. Για να μπορεί να γίνει λόγος για μία κυκλική συνωμοσία (και όχι για πολλές μικρές, συνιστάμενες στην κάθε συμφωνία ενός ατόμου με τον κόμβο) θα πρέπει, κατά την χαρακτηριστική έκφραση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, πέρα από το κοινό κέντρο και τις ακτίνες, να υπάρχει και η “ζάντα” (rim) που ενώνει τις ακτίνες μεταξύ τους⁷⁴. Απαιτείται, με άλλα λόγια, κάθε άτομο που αποτελεί ακτίνα της κυκλικής συνωμοσίας να αντιλαμβάνεται την επαφή του με τον κόμβο ως μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου· να υπάρχει δηλαδή ένας κοινός εγκληματικός σκοπός ή σχεδιασμός⁷⁵. Στην περίπτωση της αλυσιδωτής συνωμοσίας περισσότερα άτομα ενώνονται μεταξύ τους κατά τρόπο τέτοιο, ώστε καθένας να αποτελεί τον κρίκο μιας αλυσίδας, προκειμένου να πραγματώσουν έναν εγκληματικό σκοπό. Κατά κανόνα η αλυσιδωτή συνωμοσία απαντά στην διακίνηση ναρκωτικών ή άλλων παράνομων προϊόντων⁷⁶. Κλασική εν προκει-

ταυτίζονται τα στοιχεία των συγκρινόμενων εγκλημάτων, αλλά το αν η συγκεκριμένη πράξη που περιγράφεται στην αίτηση εκδόσεως προβλέπεται ως έγκλημα και κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο. Για το ότι κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ η συνδρομή της προϋπόθεσης του διπλού αξιοποιήσιμου δεν εξαρτάται από την ταύτιση των στοιχείων των υπό εξέταση εγκλημάτων βλ. την απόφαση *Manta v. Chertoff*, 518 F.3d, 1141 επ., 9th Cir. 2008, στην οποία ερμηνεύεται η εν λόγω προϋπόθεση με βάση την σύμβαση εκδόσεως ανάμεσα στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ. Πρβλ. και το κριτήριο της “ουσιώδους αναλογίας”, με βάση το οποίο θεμελιώνεται το διπλό αξιόποινο όταν τα συγκρινόμενα εγκλήματα προσβάλλουν το ίδιο έννομο αγαθό (*United States v. Knotek*, 925 F.3d, 1131-1132 επ., 9th Cir. 2019, με περαιτέρω παραπομπές στην νομολογία των ΗΠΑ). Βλ. επίσης το άρθρο 4 στοιχ. α’ του ν. 3770/2009, κατά το οποίο ένα έγκλημα θεωρείται ως έγκλημα για το οποίο χωρεί έκδοση «ανεξαρτήτως του αν το δίκαιο τόσο του αιτούντος κράτους όσο και του προς ό η αίτηση κράτους κατατάσσουν το έγκλημα ή αδίκημα στην ίδια κατηγορία εγκλημάτων ή αδικημάτων ή περιγράφουν το έγκλημα ή αδίκημα με την ίδια ορολογία». Το κριτήριο της προστασίας του ίδιου εννόμου αγαθού από τις συγκρινόμενες διατάξεις έχει υποστηριχθεί για την θεμελίωση του διπλού αξιοποιήσιμου στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (βλ. Δ. Βούλγαρη, *Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης I*, σε: *Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι* [εκδ. επιμ.: Παύλου/Σάμιος], 2020, άρθρο 10 αριθμ. 17, όπου και αναφορά των κριτηρίων που έχουν υιοθετηθεί κατά την αρεοπαγίτικη νομολογία και κριτική αυτών· βλ. και Μπρακουμάτσο, *Αναφύομενα ζητήματα κατά την εφαρμογή της εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης – αιτημάτων έκδοσης και δικαστικής συνδρομής*, *ΠοινΔικ* 2017, 603). Πρόβλημα θεμελίωσης του διπλού αξιοποιήσιμου τίθεται όταν με την ελληνική ποινική διάταξη προστατεύεται ένα ημεδαπό έννομο αγαθό, π.χ. επί προστασίας της ημεδαπής δημόσιας τάξης (βλ. Μυλωνόπουλο, *Διεθνές και Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο*, 32021, σ. 290). Για την επίλυση του προβλήματος ύπαρξης τέτοιων στοιχείων του εγκλήματος, τα οποία έχουν αποκλειστικά εθνικό χαρακτήρα, προτείνεται η “αναλογική μεταστροφή των πραγματικών περιστατικών” (βλ. Δ. Βούλγαρη, 2020, άρθρο 10 αριθμ. 20, με περαιτέρω παραπομπές)

73. Για τις εν λόγω μορφές συνωμοσίας βλ. *Lippman*, 2010, σ. 199, *Momsen/Washington*, ZIS 2019, 194. Το ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω στο ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ είναι αν στις περιπτώσεις αυτές στοιχειοθετείται μία συνωμοσία ή περισσότερες.

74. *Kotteakos v. US*, 328 US, 755, 1946.

75. *U.S. v. Shorter*, 54 F.3d, 1254, 7th Cir. 1995.

76. Βλ. *Lippman*, 2010, σ. 199.

μένω είναι η απόφαση *US v. Bruno* (1939)⁷⁷. Στην περίπτωση αυτή ασκήθηκε δίωξη εναντίον ογδόντα οκτώ ατόμων για μία συνωμοσία με αντικείμενο την εισαγωγή, την πώληση και την κατοχή ναρκωτικών. Μέρη της συνωμοσίας αποτελούσαν όλοι οι διακινητές – από εκείνους που εισήγαγαν τα ναρκωτικά στην Νέα Υόρκη και τα διένειμαν σε ενδιάμεσους μέχρι εκείνους που θα τα πωλούσαν εν τέλει στο Τέξας και την Λουιζιάνα. Το δικαστήριο έκρινε ότι πρόκειται για μία συνωμοσία με την μορφή αλυσίδας (και όχι για περισσότερες, συνιστάμενες στην συμφωνία του κάθε κρίκου με τον επόμενο), με το σκεπτικό, μεταξύ άλλων, ότι κάθε μέρος της συνωμοσίας γνώριζε ότι η επιτυχία της επιμέρους δράσης του εξαρτιόταν από την επιτυχία του συνόλου⁷⁸.

Εξάλλου, οι εγκληματικές οργανώσεις στις ΗΠΑ αντιμετωπίζονται πλέον κυρίως με τις διατάξεις για την “κατ’ εξακολούθησιν εγκληματική επιχείρηση” της παρ. 848 Τίτλου 21 Κώδικα ΗΠΑ (Continuing Criminal Enterprise), καθώς και με τις διατάξεις του κεφαλαίου 96 του Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ με τίτλο “Racketeer Influenced and Corrupt Organizations”, γνωστού ως “RICO”⁷⁹. Η χρησιμότητα των διατάξεων του κεφαλαίου RICO για την δίωξη του οργανωμένου εγκλήματος έγκειται στο ότι με βάση αυτές καθίσταται δυνατή η σύνδεση διαφορετικών εγκληματικών πράξεων (από τις οποίες δεν θα μπορούσε να συναχθεί μία συμφωνία ή ένας κοινός εγκληματικός στόχος, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί μία συνωμοσία) και η αντιμετώπισή τους ως ενιαίου εγκληματικού εγχειρήματος⁸⁰. Είναι πιθανό μια πράξη η οποία χαρακτηρίζεται ως συνωμοσία είτε για συμμετοχή σε μια κατ’ εξακολούθησιν εγκληματική επιχείρηση (παρ. 846 Τίτλου 21 Κώδικα ΗΠΑ) είτε για τέλεση των εγκλημάτων που προβλέπονται στο κεφάλαιο RICO (παρ. 1962 στοιχ. d Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ) να μπορεί να χαρακτηρισθεί και ως ένταξη σε εγκληματική οργάνωση κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο.

77. Βλ. παρουσίαση της απόφασης από *Lippman*, 2010, σ. 199.

78. Η περίπτωση της αλυσιδωτής συνωμοσίας έχει ομοιότητες με την εφοδιαστική αλυσίδα του οργανωμένου εγκλήματος, για την οποία βλ. Λίβο, *Οργανωμένο Έγκλημα & Ειδικές Ανακριτικές Πράξεις*, 2007, σ. 169 επ.

79. Για την ιστορία των διατάξεων του κεφαλαίου RICO, οι οποίες αποτελούσαν τμήμα του νόμου για τον έλεγχο του οργανωμένου εγκλήματος (Organized Crime Control Act) του 1970, βλ. *Blakey*, *RICO: The Genesis of an Idea*, *Trends in Organized Crime* 2006, Vol. 9 No. 4, 8 επ. Ο συγγραφέας αναφέρει (σ. 9) ότι οι εν λόγω διατάξεις εφαρμόζονται και σε υποθέσεις διαφθοράς, οικονομικά εγκλήματα, τρομοκρατικές πράξεις, ακόμη και σε συμμορίες του δρόμου (street gangs).

80. Για την χρησιμότητα των διατάξεων του κεφαλαίου RICO σε σύγκριση με τις διατάξεις περί συνωμοσίας βλ. *Dubber/Hörnle*, 2014, σ. 644-645, με παραπομπές στην νομολογία.

IV. Η συμμορία (άρθρο 187 παρ. 3 ΠΚ) και η σχέση της με την συνωμοσία – ιδίως υπό τον νέο ΠΚ

Σύμφωνα με το άρθρο 187 παρ. 5 του προηγούμενου ΠΚ, «όποιος [...] ενώνεται με άλλον για να διαπράξει κακούργημα (συμμορία), τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών. Με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών τιμωρείται ο υπαίτιος, αν η κατά το προηγούμενο εδάφιο ένωση έγινε για τη διάπραξη πλημμελήματος το οποίο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με το οποίο επιδιώκεται οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος ή η προσβολή της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή της γενετήσιας ελευθερίας». Από την διατύπωση της διάταξης φαίνεται ότι κρίσιμο στοιχείο είναι εκείνο της ένωσης. Κατά την πάγια σχετική νομολογία⁸¹, ως ένωση νοείται η συμφωνία δύο τουλάχιστον προσώπων⁸². Αντικείμενο της συμφωνίας είναι, σύμφωνα με την νομολογία, η διάπραξη ενός τουλάχιστον μη προσδιοριζόμενου κακούργηματος ή πλημμελήματος με τα προβλεπόμενα χαρακτηριστικά. Υποκειμενικά θεωρείται ότι «απαιτείται δόλος, ο οποίος ενέχει τη γνώση και τη θέληση της συμφωνίας για την τέλεση κακούργηματος ή πλημμελήματος, αρκεί δε και ενδεχόμενος δόλος».

Με βάση την ερμηνεία του εγκλήματος από την νομολογία, φαίνεται ότι η συμμορία παρουσιάζει αρκετά κοινά στοιχεία με την συνωμοσία. Και στις δύο περιπτώσεις η συμφωνία αντιμετωπίζεται ως το βασικό στοιχείο, η καρδιά του εγκλήματος. Αρκεί δε η συμφωνία μεταξύ δύο μόνο προσώπων, ενώ δεν απαιτούνται τα στοιχεία της οργανωμένης δομής, της διάρκειας της δράσης και της υλικοτεχνικής υποδομής. Επιπλέον, αντικείμενο της συμφωνίας μπορεί τόσο στην συμμορία όσο και στην συνωμοσία να είναι η τέλεση ενός μόνον εγκλήματος.

Ωστόσο, ακόμη και μεταξύ των δύο αυτών εγκλημάτων δεν μπορεί να γίνει λόγος για εννοιολογική ταύτιση. Η συμμορία είναι, με βάση τον ορισμό της στην νομολογία, εν μέρει ευρύτερη από την συνωμοσία. Όπως λέγεται, αρκεί η συμφωνία για την ολοκλήρωση του εγκλήματος, χωρίς να απαιτείται οποιαδήποτε ενέργεια προώθησης της συμφωνίας⁸³. Αντιθέτως, όπως αναφέρθηκε, για την στοιχειοθέτηση συνωμοσίας δεν αρκεί, σύμφωνα με ορισμένες διατάξεις, η συμφωνία, αλλά απαιτείται η τέλεση μιας προωθητικής πράξης. Είναι επίσης ευρύτερη σε

81. Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1161/2010 ΠοινΧρ 2011, 348, ΑΠ 187/2017, ΑΠ 405/2018, ΑΠ 1475/2018, ΑΠ 802/2019, ΑΠ 1130/2019, ΑΠ 1166/2019, ΑΠ 1296/2019.

82. Ο ορισμός της ένωσης ως συμφωνίας έχει επικριθεί στην θεωρία, ιδίως με το επιχείρημα ότι με αυτόν τον τρόπο τιμωρείται το φρόνημα (βλ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Οργανωμένο έγκλημα και τρομοκρατία, 2007, σ. 64). Με βάση την ερμηνεία της νομολογίας η συμμορία θυμίζει το έγκλημα της σύστασης, το οποίο προβλεπόταν στο άρθρο 187 ΠΚ, πριν από την τροποποίησή του με τον ν. 2928/2001. Για το έγκλημα αυτό βλ. Κ. Κωνσταντινίδη, Σύστασις και συμμορία, 1978, σ. 84 επ. Για την σχέση της σύστασης με την συνωμοσία βλ. ΣυμβΑΠ 1574/1998 ΠοινΧρ 1999, 911.

83. Βλ. π.χ. ΑΠ 1176/2019. Το γεγονός ότι για την απόδειξη της συμφωνίας θα απαιτείται κατά κανόνα η τέλεση ενεργειών που οδηγούν στην πραγμάτωσή της δεν είναι κρίσιμο για τον ορισμό του εγκλήματος, όπως τον αντιλαμβάνεται η νομολογία.

σχέση με τον βαθμό προσδιορισμού του αντικειμένου της συμφωνίας. Ενώ για την στοιχειοθέτηση συμμορίας αρκεί η συμφωνία για την τέλεση ενός τουλάχιστον μη προσδιοριζόμενου εγκλήματος, στην περίπτωση της συνωμοσίας η συμφωνηθείσα πράξη πρέπει να έχει προσδιορισθεί κατ' είδος, ακόμη και αν δεν έχουν συμφωνηθεί περαιτέρω λεπτομέρειες ως προς τους συμμετέχοντες στην συμφωνία, την μέθοδο δράσης κ.λπ. Τα στοιχεία αυτά που καθιστούν την συμμορία εν μέρει ευρύτερη από την συνωμοσία δεν δημιουργούν προβλήματα στην κατάφαση του διπλού αξιοποίνου· διότι με κάθε πράξη με την οποία πραγματώνονται τα εν λόγω στοιχεία της συνωμοσίας θα πραγματώνονται και τα αντίστοιχα (ευρύτερα) στοιχεία της συμμορίας. Προβληματικό για την κατάφαση του διπλού αξιοποίνου είναι εντούτοις το ότι η συμμορία είναι στενότερη από την συνωμοσία σε σχέση με το πεδίο του αντικειμένου της συμφωνίας. Στην περίπτωση της συμμορίας αντικείμενο της συμφωνίας μπορεί να είναι η τέλεση ενός τουλάχιστον κακούργηματος ή πλημμελήματος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Δεν στοιχειοθετείται δηλαδή συμμορία σε κάθε περίπτωση ένωσης για την διάπραξη οποιουδήποτε εγκλήματος. Αντιθέτως, αντικείμενο της συνωμοσίας μπορεί κατά την γενική διάταξη της παρ. 371 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ να είναι οποιοδήποτε έγκλημα· ακόμη και μια πράξη που δεν συνιστά έγκλημα (εξαπάτηση των ΗΠΑ). Για παράδειγμα, η συμφωνία δύο ατόμων να καταρτίσουν πλαστό έγγραφο, χωρίς να επιδιώκεται οικονομικό όφελος, δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως συμμορία, θα μπορούσε όμως να υπαχθεί στην έννοια της συνωμοσίας.

Η διατύπωση της διάταξης περί συνωμοσίας τροποποιήθηκε με τον νέο ΠΚ. Στο νέο άρθρο 187 παρ. 3 προβλέπεται ότι «όποιος [...] οργανώνεται με άλλον ή άλλους για να διαπράξουν κακούργημα τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών. Με φυλάκιση έως τρία έτη τιμωρείται ο υπαίτιος αν η κατά το προηγούμενο εδάφιο ένωση έγινε για τη διάπραξη πλημμελήματος με το οποίο επιδιώκεται οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος ή η προσβολή της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή της ανηλικότητας». Η κρίσιμη διαφορά είναι ότι το στοιχείο της “ένωσης” αντικαταστάθηκε από εκείνο της “οργάνωσης”. Στην Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου του νέου ΠΚ αναφέρονται τα εξής: «Ενόψει των ερμηνευτικών προβλημάτων που είχε δημιουργήσει η παρ. 5 του άρθρου, όπως ισχύει, δεν αναφέρεται πλέον η “ένωση” με άλλον για τη “διάπραξη” κακούργηματος και προβλέπεται ρητά, ότι το έγκλημα τελείται όταν ο δράστης “οργανώνεται” με άλλον ή άλλους για να διαπράξουν κακούργημα. Διευκρινίζεται, με τον τρόπο αυτό, ότι για να υπάρχει συμμορία δεν αρκεί απλή σύμπτωση βουλήσεων, αλλά απαιτείται σύσταση οργάνωσης, με στοιχειώδη έστω δομή, ενώ απαιτείται και η ύπαρξη συμφωνίας για την από κοινού τέλεση των αξιόποινων πράξεων.» Τα «ερμηνευτικά προβλήματα» της παρ. 5 του άρθρου 187 του προηγούμενου ΠΚ στα οποία αναφέρεται η Αιτιολογική Έκθεση είναι η αντιμετώπιση εκ μέρους της νομολογίας της ένωσης ως συμφωνίας (δηλαδή ως σύμπτωσης βουλήσεων) για την διάπραξη ενός από τα προβλεπόμενα εγκλήματα. Πλέον καθίσταται σαφές ότι, πέρα από συμφωνία για την τέλεση του εγκλήματος, απαιτείται οι συμμετέχοντες να τε-

λούν οργανωτικές ενέργειες (κατανομή εργασιών, κατάρτιση σχεδίου δράσης, απόκτηση αναγκαίας υλικοτεχνικής υποδομής κ.λπ.) και με τον τρόπο αυτό να διαμορφώνουν μια στοιχειώδη έστω δομή που θα αυξάνει την αποτελεσματικότητα της εγκληματικής τους δράσης⁸⁴.

Την έννοια αυτή της συμμορίας ως –υποτυπώδους έστω– οργάνωσης⁸⁵ φαίνεται να υιοθετεί και ο Άρειος Πάγος. Σημειωτέον ότι στις πρώτες αρεοπαγитικές αποφάσεις επί του θέματος είτε δεν αναφέρεται αν με τον νέο ΠΚ επήλθε κάποια μεταβολή στο εννοιολογικό περιεχόμενο της συμμορίας σε σχέση με εκείνα που γίνονταν δεκτά υπό τον προηγούμενο ΠΚ⁸⁶, είτε επισημαίνεται ρητώς ότι δεν υπήρξε κάποια μεταβολή⁸⁷. Η σχετική νομολογία φαίνεται όμως σταδιακά να μεταστρέφεται. Πλέον, γίνεται δεκτό ότι για την στοιχειοθέτηση συμμορίας, πέρα από την συμφωνία για την τέλεση του εγκλήματος, απαιτείται σύσταση οργάνωσης με στοιχειώδη έστω δομή⁸⁸.

Ο υπό συζήτηση ορισμός της συμμορίας επηρεάζει και την σχέση του εγκλήματος με εκείνο της συνωμοσίας. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο από όλες τις τροποποιήσεις του άρθρου 187 με τον νέο ΠΚ δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην σχετική αλλαγή της διατύπωσης του άρθρου 187 παρ. 3 ΠΚ (άρθρο 187 παρ. 5 υπό τον προηγούμενο ΠΚ)⁸⁹. Η συμφωνία δεν αποτελεί πλέον κατά την αρεοπαγитική νομολογία⁹⁰ τον πυρήνα του εγκλήματος της συμμορίας. Έτσι, το έγκλημα αυτό απομακρύνεται ακόμη περισσότερο από εκείνο της συνωμοσίας, αφού υπό τον νέο ΠΚ διατηρούνται όλες οι προϋφιστάμενες διαφορές, ενώ προστίθεται η κρίσιμη αυτή διαφορά που μετατοπίζει την σύμπτωση των βουλήσεων από το επίκεντρο του εγκλήματος. Οι δε οργανωτικές ενέργειες των συμμετεχόντων στην συμμορία δεν ταυτίζονται με τις προωθητικές πράξεις που απαιτούνται σε ορισμένες περιπτώσεις για την στοιχειοθέτηση συνωμοσίας: στις τελευταίες εντάσσεται, όπως αναφέρθηκε, οποιαδήποτε πράξη που προωθεί την συμφωνία.

Παρά τις διαφορές αυτές, εξαιτίας των οποίων δεν είναι ορθό να γίνεται λόγος για εννοιολογική ταύτιση μεταξύ των δύο εγκλημάτων, είναι εμφανές ότι πολλές πράξεις που χαρακτηρίζονται

84. Βλ. Χατζόπουλο, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 176/2019, ΠοινΧρ 2020, 120.

85. Στην θεωρία έχει γίνει λόγος για «οργανωμένη συμμορία» (Καμπέρου, σε: Ο νέος Ποινικός Κώδικας (επιμ.: Χαραλαμπίκη), 2020, άρθρο 187 αριθμ. 2).

86. Βλ. π.χ. ΑΠ 1844/2019, ΑΠ 2037/2019, ΑΠ 2064/2019.

87. ΑΠ 297/2020.

88. ΑΠ 574/2020, ΑΠ 1092/2020 ΠοινΧρ 2021, 105.

89. Εφόσον θεωρεί κανείς ότι για την στοιχειοθέτηση συμμορίας ήταν απαραίτητη και υπό τον προηγούμενο ΠΚ η στοιχειώδης έστω οργάνωση των συμμετεχόντων, η αλλαγή στην διατύπωση με τον νέο ΠΚ δεν επέφερε κάποια μεταβολή στο περιεχόμενο του εγκλήματος, αλλά επρόκειτο για μια απλή διευκρίνιση. Πιθανώς γι' αυτό στην Αιτιολογική Έκθεση αναφέρεται ότι με την αλλαγή στην διατύπωση «διευκρινίζεται» ότι δεν αρκεί σύμπτωση βουλήσεων για την ύπαρξη συμμορίας.

90. Υπό την προϋπόθεση βεβαίως ότι η νομολογία αυτή θα παγιωθεί.

ως συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ θα μπορούν να χαρακτηρισθούν και ως συμμορία κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο. Για παράδειγμα, ορθώς κρίθηκε με το προαναφερθέν υπ' αριθμ. 908/2020 βούλευμα του Αρείου Πάγου ότι η περιγραφόμενη συνωμοσία αντιστοιχούσε σε συμμορία (άρθρο 187 παρ. 3 ΠΚ), αφού, όπως περιγράφεται, περισσότερα άτομα οργανώθηκαν σε βάθος χρόνου, με κατανομή εργασιών και με την χρήση υποδομής, για την επιτυχή εκτέλεση των σκοπούμενων εγκλημάτων (απάτης με υπολογιστή και πλαστογραφίας με επιδίωξη οικονομικού οφέλους).

V. Η εξαίρεση από τον όρο του διπλού αξιοποίνου για το έγκλημα της συνωμοσίας (άρθρο 1 στοιχ. Α' παρ. 1 εδ. β' του ν. 3770/2009)

Το ερώτημα που ανακύπτει τώρα είναι τι θα συμβεί στην περίπτωση κατά την οποία η πράξη του εκζητούμενου, που χαρακτηρίστηκε ως συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ, δεν μπορεί να υπαχθεί ούτε στην διάταξη του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ ούτε σε εκείνη του άρθρου 187 παρ. 3 ΠΚ (ούτε βεβαίως σε κάποια άλλη διάταξη)⁹¹. Σημαίνει αυτό ότι το δικαστικό συμβούλιο θα πρέπει να γνωμοδοτήσει κατά της έκδοσης λόγω μη πληρώσεως της προϋπόθεσης του διπλού αξιοποίνου; Η απάντηση είναι αρνητική. Στο άρθρο 1 στοιχ. Α' παρ. 1 εδ. β' του ν. 3770/2009 (άρθρο 4 παρ. 1 εδ. β' της συμφωνίας έκδοσης μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ [2003]), με τον οποίο, όπως αναφέρθηκε, κυρώθηκε το Πρωτόκολλο που υπογράφηκε μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ το 2006, προβλέπεται ότι: «Ένα έγκλημα ή αδίκημα αποτελεί επίσης αδίκημα για το οποίο χωρεί έκδοση εάν συνίσταται σε απόπειρα ή συνωμοσία για τέλεση ή συμμετοχή στην τέλεση εγκλήματος ή αδικήματος για το οποίο χωρεί έκδοση.» Δυνατότητα έκδοσης σε περίπτωση συνωμοσίας για την τέλεση εγκλήματος δεν προβλεπόταν στην αρχική συνθήκη έκδοσης μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ (1931)⁹². Με την διάταξη αυτή θεσπίζεται εξαίρεση από την αρχή του διπλού αξιοποίνου⁹³: η έκδοση είναι δυνατή, ακόμη και αν η πράξη της συνωμοσίας για την οποία ζητείται ο εκζητούμενος δεν προβλέπεται ως έγκλημα στην Ελλάδα. Συνεπώς, εάν ο εκζητούμενος ζητείται λ.χ. επειδή συμφώνησε με άλλον να καταρτίσουν πλαστά έγγραφα, προέβη δε σε σχετικές οργανωτικές ενέργειες με αποτέλεσμα την διαμόρφωση μιας

91. Μια πράξη που συνιστά συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ θα μπορούσε, για παράδειγμα, να χαρακτηριστεί ως πρόκληση και προσφορά για την τέλεση κακουργήματος (άρθρο 186 παρ. 1 ΠΚ) κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο.

92. Βλ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Η πρώτη εμφάνιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διεθνές περιβάλλον σε θέματα έκδοσης και δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις – Οι συμφωνίες με τις ΗΠΑ, ΠοινΔικ 2003, 737, η οποία κάνει λόγο για «διεύρυνση [με την συμφωνία εκδόσεως μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ] του πεδίου των αδικημάτων τα οποία μπορεί να καλύψει η έκδοση».

93. Βλ. Μυλωνόπουλο, Η σύμβαση έκδοσης μεταξύ ΗΠΑ και Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΛογ 2003, 1341-1342, τον ίδιο, ³2021, σ. 325, όπου και κριτική των εξαιρέσεων από τον όρο του διπλού αξιοποίνου. Η ρύθμιση για την συνωμοσία δεν αποτελεί την μοναδική εξαίρεση από το διπλό αξιόποινο που προβλέφθηκε στην συμφωνία εκδόσεως μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ (και κατ' επέκταση στον ν. 3770/2009).

στοιχειώδους δομής, δεν πληρούται μεν το διπλό αξιόποινο (δεν στοιχειοθετείται συμμορία, αφού η πλαστογραφία χωρίς επιδίωξη οικονομικού οφέλους δεν εντάσσεται στα εγκλήματα τα οποία μπορούν κατά το άρθρο 187 παρ. 3 ΠΚ να αποτελούν στόχο μιας συμμορίας)· εντούτοις, η έκδοση είναι δυνατή με βάση το εδάφιο β' (εξαίρεση από το διπλό αξιόποινο) του άρθρου 1 στοιχ. Α' παρ. 1 του ν. 3770/2009. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση στην οποία ο εκζητούμενος συμφωνήσει με άλλον την τέλεση απάτης και προχωρήσει μάλιστα σε προωθητικές πράξεις, πλην όμως συλληφθεί προτού προλάβει να οργανωθεί επαρκώς. Παρότι η τέλεση απάτης μπορεί να αποτελεί τον στόχο μιας συμμορίας κατά το άρθρο 187 παρ. 3 ΠΚ, δεν πληρούται εν προκειμένω η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος λόγω έλλειψης του στοιχείου της οργάνωσης (πολλώ δε μάλλον αποκλείεται και η στοιχειοθέτηση εγκληματικής οργάνωσης). Και σε αυτήν την περίπτωση η έκδοση θα είναι δυνατή με βάση το εδάφιο β' του άρθρου 1 στοιχ. Α' παρ. 1 του ν. 3770/2009. Η πρόβλεψη εξαίρεσης από το διπλό αξιόποινο για το έγκλημα της συνωμοσίας δεν φαίνεται να έχει απασχολήσει την αρεοπαγίτικη νομολογία, κατά την οποία ερευνάται σε κάθε περίπτωση και παγίως γίνεται δεκτή η πλήρωση της προϋπόθεσης αυτής.

Η εξέταση για το αν η πράξη της συνωμοσίας για την οποία ζητείται η έκδοση περιγράφεται ως έγκλημα και κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο μπορεί –παρά την πρόβλεψη της σχετικής εξαίρεσης από το διπλό αξιόποινο– να έχει πρακτικές συνέπειες, για παράδειγμα σε σχέση με την παραγραφή του εγκλήματος για το οποίο ζητείται η έκδοση. Στο άρθρο 5 του ν. 5554/1932 (κυρωτικός της συνθήκης έκδοσης ανάμεσα στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ [1931]) ορίζεται ότι, προκειμένου να χωρήσει έκδοση, το έγκλημα για το οποίο αυτή ζητείται δεν πρέπει να έχει παραγραφεί κατά τους κανόνες είτε του δικαίου των ΗΠΑ είτε του ελληνικού δικαίου⁹⁴. Ωστόσο, στην περίπτωση που η πράξη συνωμοσίας για την οποία ζητείται η έκδοση δεν περιγράφεται ως έγκλημα και κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο, θα εφαρμοσθούν μόνον οι κανόνες παραγραφής του δικαίου των ΗΠΑ.

Το ερώτημα είναι αν ισχύει το ίδιο και όταν η πράξη της συνωμοσίας προβλέπεται ως έγκλημα και κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο (επειδή π.χ. υπάγεται στην διάταξη του άρθρου 187 παρ. 3 ΠΚ). Πρέπει άραγε και εν προκειμένω να εφαρμοσθούν αποκλειστικά οι κανόνες παραγραφής που ισχύουν στις ΗΠΑ; Εκ πρώτης όψεως μπορεί να υποστηριχθεί η θετική απάντηση: δεδομένου ότι με το εδάφιο β' προβλέπεται εξαίρεση από την αρχή του διπλού αξιοποιίνου για

94. Ο κανόνας αυτός (άρθρο V της συμφωνίας εκδόσεως μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ του 1931) διατηρείται σε ισχύ (βλ. και το άρθρο 12 παρ. 1 του ν. 3770/2009: «Οι διατάξεις της Συνθήκης εκδόσεως που δεν αναφέρονται στο παρόν Πρωτόκολλο, συμπεριλαμβανομένων των λόγων αρνήσεως της έκδοσης, δεν θίγονται από το παρόν Πρωτόκολλο και παραμένουν σε ισχύ». Έτσι και ο Αρβανίτης, Τα δικαιώματα του εκζητούμενου προσώπου βάσει της Συνθήκης Έκδοσης μεταξύ Ελλάδας-ΗΠΑ ως ισχύει μετά το Ν 3770/2009, ΠοινΔικ 2010, 1346, υποσημ. 5, ο οποίος επισημαίνει ότι για τον λόγο αυτό «πρέπει να προκύπτει ο ακριβής χρόνος τέλεσης των εγκλημάτων για τα οποία ζητείται η έκδοση του εκζητούμενου»).

το έγκλημα της συνωμοσίας, δηλαδή δεν απαιτείται καν η πρόβλεψή του και κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο, δεν είναι, θα έλεγε κανείς, ορθό να αξιώνεται το τελικό αξιόποινο, υπό την έννοια της μη επελεύσεως της παραγραφής του εγκλήματος κατά το ελληνικό δίκαιο⁹⁵. Με βάση την άποψη αυτή, ακόμη και αν η πράξη συνωμοσίας για την οποία ζητείται η έκδοση περιγράφεται ως έγκλημα και κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο, δεν εξετάζεται τυχόν παραγραφή του εγκλήματος κατά το ελληνικό δίκαιο, αλλά εφαρμόζονται αποκλειστικά οι σχετικοί κανόνες του δικαίου των ΗΠΑ. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε επιβάρυνση της θέσης του εκζητουμένου, όταν οι εν λόγω κανόνες του δικαίου των ΗΠΑ είναι αυστηρότεροι γι' αυτόν σε σχέση με τους αντίστοιχους ελληνικούς⁹⁶.

Ορθότερη φαίνεται να είναι η αντίθετη άποψη. Στο άρθρο 5 του ν. 5554/1932 δεν γίνεται σχετική διάκριση, το δε περιεχόμενο του άρθρου αυτού δεν τροποποιήθηκε, παρά την διεύρυνση του πεδίου των εγκλημάτων για τα οποία χωρεί έκδοση με την συμφωνία έκδοσης μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ⁹⁷. Εξάλλου, όπως επισημαίνεται⁹⁸, η δυνατότητα έκδοσης για το έγκλημα της συνωμοσίας προβλέφθηκε σε πολλές σύγχρονες συμφωνίες έκδοσης των ΗΠΑ με άλλα κράτη ή ενώσεις κρατών (μεταξύ αυτών των συμφωνιών και σε εκείνη με την ΕΕ), προκειμένου να

95. Βλ. την αντίκρουση ενός τέτοιου συλλογισμού (στο διαφορετικό βεβαίως πλαίσιο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης) από τον Ναζιρη, Η σχέση του ελέγχου της παραγραφής ως λόγου υποχρεωτικής άρνησης εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης με τον αποκλεισμό του ελέγχου του διττού αξιοποιίνου κατ' άρθρο 10 παρ. 2 Ν 3251/2004 – Σκέψεις σχετικά με την εφαρμογή του κατά μείζονα λόγο συλλογιστικού σχήματος, ΠοινΔικ 2018, 28 επ. Για το ίδιο ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 11 στοιχ. δ' του ν. 3251/2004 (άρνηση εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης λόγω παραγραφής) στα εγκλήματα του καταλόγου του άρθρου 10 παρ. 2 του ίδιου νόμου (εξαιρέση από διπλό αξιόποινο) βλ. επίσης Δ. Βούλγαρη, Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης II, σε: Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι (εκδ. επιμ.: Παύλου/Σάμιος), 2020, άρθρο 11 αριθμ. 32.

96. Η προθεσμία της παραγραφής για το έγκλημα της συνωμοσίας είναι, σύμφωνα με την γενική διάταξη της παρ. 3282 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ, πενταετής, εκτός αν ορίζεται διαφορετικά σε άλλη διάταξη (βλ. λ.χ. την παρ. 3293 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ, όπου ορίζεται ότι η προθεσμία της παραγραφής για την συνωμοσία προς τέλεση ενός από τα αναφερόμενα εκεί εγκλήματα είναι δεκαετής). Ως προς την έναρξη της προθεσμίας παραγραφής γίνεται η εξής διάκριση: Όταν για την στοιχειοθέτηση του εγκλήματος απαιτείται και η τέλεση μιας προωθητικής πράξης, τότε η προθεσμία της παραγραφής αρχίζει από την τέλεση της τελευταίας προωθητικής πράξης (United States v. Butler, 792 F.2d, 1531 επ., 11th Cir. 1986). Όταν όμως δεν απαιτείται η τέλεση προωθητικής πράξης, τότε η προθεσμία αρχίζει από την πραγμάτωση όλων των στόχων της συνωμοσίας ή την εγκατάλειψή τους (United States v. Seher, 562 F.3d, 1364, 11th Cir. 2009). Για εκείνον που υπαναχωρεί από την συνωμοσία, ο χρόνος παραγραφής αρχίζει από την ημέρα της υπαναχώρησής του (Smith v. United States, 568 U.S. 106 επ., 2013). Για την υπαναχώρηση απαιτείται μια θετική ενέργεια επικοινωνίας είτε με τις αρχές είτε με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες στην συνωμοσία. Για το ζήτημα αν οι πράξεις οι οποίες τελούνται μετά την ολοκλήρωση του συμφωνηθέντος εγκλήματος (π.χ. η διανομή των χρημάτων που προέκυψαν από το έγκλημα ή –κυρίως– οι πράξεις συγκάλυψης αυτού) μπορούν να θεωρηθούν ως προωθητικές πράξεις της συνωμοσίας (και άρα να επιτείνουν τον χρόνο παραγραφής) βλ. Stone, Conspiracy, Concealment and the Statute of Limitations, Yale Law Journal 1961, Vol. 70 No. 8, 1311 επ., Aronoff, Acts of Concealment and the Continuation of a Conspiracy, 17 GA. L. REV. 1983, 539 επ.

97. Βλ. Καϊάφα-Γκμπάντι, ΠοινΔικ 2003, 737, υποσημ. 25, η οποία αναφέρεται στο άρθρο 17 παρ. 1 της συμφωνίας εκδόσεως μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ.

98. Βλ. Garcia/Doyle, Extradition To and From the United States: Overview of the Law and Contemporary Treaties, 2016, σ. 10-11· βλ. και Bassiouni, International Extradition – United States Law and Practice, 62014, σ. 506-507.

αντιμετωπισθεί το πρόβλημα της έλλειψης αντιστοιχίας του εν λόγω εγκλήματος με κάποιο έγκλημα στο κράτος από το οποίο ζητείται η έκδοση. Με την πρόβλεψη αυτή επιδιώκεται να καταστεί επιτρεπτή η έκδοση για το έγκλημα της συνωμοσίας ακόμη και αν ελλείπει η αντιστοιχία, ακόμη δηλαδή και αν η περιγραφόμενη στην αίτηση εκδόσεως πράξη δεν προβλέπεται ως έγκλημα κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο. Δεν επιδιώκεται να επιβάλλεται η έκδοση για το έγκλημα αυτό σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από την συνδρομή άλλων λόγων που ενδέχεται να την εμποδίζουν. Με το εδάφιο β' του άρθρου 1 στοιχ. Α' παρ. 1 του ν. 3770/2009 εισάγεται, με άλλα λόγια, εξαίρεση για το έγκλημα της συνωμοσίας σε σχέση με την προϋπόθεση που τίθεται στο εδάφιο α'· όχι σε σχέση με τις υπόλοιπες προϋποθέσεις για την έκδοση, οι οποίες προβλέπονται σε άλλες διατάξεις⁹⁹. Συνεπώς, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι, αν η πράξη της συνωμοσίας για την οποία ζητείται η έκδοση περιγράφεται ως έγκλημα κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο, τότε, προκειμένου να χωρήσει έκδοση, απαιτείται να εξετασθεί τυχόν παραγραφή του εγκλήματος και κατά το ελληνικό δίκαιο¹⁰⁰. Εάν, αντιθέτως, η πράξη αυτή δεν προβλέπεται στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, τότε εκ των πραγμάτων θα εφαρμοσθούν αποκλειστικά οι κανόνες παραγραφής του δικαίου των ΗΠΑ.

Σημειωτέον ότι το εδάφιο β' δεν μπορεί να εφαρμοσθεί σε κάθε περίπτωση αιτήσεως εκδόσεως για συνωμοσία. Κατά την εν λόγω διάταξη το συμφωνηθέν έγκλημα (αντικείμενο της συνωμοσίας) θα πρέπει να είναι «έγκλημα ή αδίκημα για το οποίο χωρεί έκδοση». Εάν λοιπόν ζητείται έκδοση για συνωμοσία με αντικείμενο την τέλεση ενός εγκλήματος για το οποίο δεν χωρεί έκδοση, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί το εδάφιο β'. Αυτό μπορεί λ.χ. να συμβαίνει όταν αντικείμενο της συνωμοσίας είναι μια πράξη που δεν είναι έγκλημα κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο¹⁰¹, αποκλείεται δε η έκδοση γι' αυτήν λόγω μη πληρώσεως της προϋπόθεσης του διπλού αξιοποιήσιμου. Ως παράδειγμα τέτοιας πράξης μπορεί να αναφερθεί η λειτουργία μη αδειοδοτημένης επιχείρησης υπηρεσιών χρηματικών συναλλαγών (παρ. 1960 Τίτλου 18 Κώδικα ΗΠΑ), η οποία, όπως αναφέρεται στο υπ' αριθμ. 2080/2017 βούλευμα του Αρείου Πάγου¹⁰², δεν συνιστά έγκλημα κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο. Μια περίπτωση συνωμοσίας με αντικείμενο την τέλεση εγκλήματος για το οποίο δεν χωρεί έκδοση αντιμετώπισε ο Άρειος Πάγος με το υπ' αριθμ. 1042/2018 βούλευμά του: σύμφωνα με την αίτηση εκδόσεως, ο εκζητούμενος για συ-

99. Βλ. τις σκέψεις του Ναζίρη (ΠοινΔικ 2018, 31) στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

100. Ο Άρειος Πάγος δεν έχει ασχοληθεί ειδικά με το ζήτημα αυτό. Πάντως, στα υπ' αριθμ. 2080/2017 και 179/2018 βουλεύματά του (ΠοινΧρ 2018, 198 και ΠοινΔικ 2019, 728, αντιστοίχως) εξετάσθηκε η παραγραφή και κατά το δίκαιο των ΗΠΑ και κατά το ελληνικό δίκαιο.

101. Εάν αντικείμενο της συνωμοσίας είναι μια πράξη που δεν είναι έγκλημα κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο, τότε για τον λόγο αυτό θα αποκλείεται η στοιχειοθέτηση εγκληματικής οργάνωσης ή συμμορίας· διότι δεν νοείται εγκληματική οργάνωση ή συμμορία που έχει ως σκοπό την τέλεση μη εγκληματικών (κατά το ελληνικό δίκαιο) πράξεων.

102. ΠοινΧρ 2018, 198.

νωμοσία προς εξαπάτηση του Υπουργείου Γεωργίας των ΗΠΑ, ως ιδιοκτήτης καταστήματος, παραβίασε τους όρους ομοσπονδιακού προγράμματος βελτίωσης της υγείας και της διατροφής οικογενειών χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος, αφού, μεταξύ άλλων, αντάλλαξε χρήματα με διανεμημένα από το Υπουργείο κουπόνια φαγητού των πελατών του σε μειωμένες τιμές, στην συνέχεια δε εξαργύρωσε τα κουπόνια από την αρμόδια υπηρεσία στην κανονική τους τιμή. Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι η εν λόγω συνωμοσία αντιστοιχεί σε εγκληματική οργάνωση με σκοπό την τέλεση κακουργηματικής απάτης κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο, και άρα ότι πληρούται ο όρος του διπλού αξιοποιίνου. Από την παράθεση των πραγματικών περιστατικών ωστόσο ούτε εγκληματική οργάνωση φαίνεται να στοιχειοθετείται ούτε απάτη, αφού με την ανωτέρω παραβίαση των όρων του προγράμματος δεν επήλθε κάποια περιουσιακή ζημία στο Δημόσιο των ΗΠΑ (η εξαργύρωση των κουπονιών γινόταν με βάση την κανονική τους τιμή)¹⁰³. Συνεπώς, δεν υπήρχε διπλό αξιόποινο για την πράξη της συνωμοσίας, ούτε όμως για την πράξη που αποτελούσε αντικείμενο αυτής. Με δεδομένο ότι η εν λόγω πράξη δεν ήταν «έγκλημα για το οποίο χωρούσε έκδοση», δεν μπορούσε να εφαρμοσθεί το εδάφιο β'.

VI. Συμπέρασμα

Από την ανωτέρω ανάλυση συνάγεται ότι σε επίπεδο αφηρημένης τυποποίησης η συνωμοσία διαφέρει από την εγκληματική οργάνωση και την συμμορία¹⁰⁴. Η αρεοπαγίτικη θέση περί εννοιολογικής ταύτισεως των εγκλημάτων αυτών είναι εσφαλμένη. Αυτό ωστόσο δεν σημαίνει ότι η περιγραφόμενη στην έκδοση πράξη, η οποία χαρακτηρίζεται ως συνωμοσία κατά το ποινικό δίκαιο των ΗΠΑ, αποκλείεται να υπάγεται και στις διατάξεις του άρθρου 187 ΠΚ περί εγκληματικής οργανώσεως ή συμμορίας (ή σε άλλη διάταξη). Ανεξάρτητα όμως από το αν πληρούται η προϋπόθεση του διπλού αξιοποιίνου, η έκδοση είναι δυνατή λόγω των εξαιρέσεων που προβλέπονται στον ν. 3770/2009, ιδίως λόγω της εξαίρεσης που αφορά το έγκλημα της συνωμοσίας (άρθρο 1 στοιχ. Α' παρ. 1 εδ. β' του ν. 3770/2009). Η πρόβλεψη της εξαίρεσης αυτής δεν πρέπει να οδηγήσει στην σκέψη ότι το αν η πράξη της συνωμοσίας αντιστοιχεί σε κάποιο έγκλημα κατά το ελληνικό ποινικό δίκαιο είναι εν τέλει ένα θεωρητικό ερώτημα χωρίς πρακτικές συνέπειες: διότι, όπως αναφέρθηκε, η απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί να επηρεάζει την θέση του εκζητουμένου, για παράδειγμα σε σχέση με το ζήτημα της παραγραφής: σε περίπτωση αδυναμίας υπαγωγής της πράξης της συνωμοσίας σε κάποια διάταξη του ελληνικού

103. Η πράξη του εκζητουμένου θα μπορούσε ενδεχομένως να θεωρηθεί ως απάτη σχετική με τις επιχορηγήσεις (άρθρο 386B παρ. 2 ΠΚ). Το έγκλημα αυτό δεν προβλεπόταν όμως στον προηγούμενο ΠΚ, ο οποίος ίσχυε όταν εκδόθηκε το βούλευμα.

104. Βλ. και Μυλωνόπουλο, Χωρεί έκδοση στις ΗΠΑ για νομιμοποίηση κρυπτονομισμάτων (bitcoin) προερχομένων από εγκληματική δραστηριότητα, ΠοινΧρ 2018, 184.

ΠΚ ή ειδικού ποινικού νόμου, η παραγραφή θα κριθεί αποκλειστικά με βάση το δίκαιο των ΗΠΑ, το οποίο ενδέχεται να είναι αυστηρότερο για τον εκζητούμενο σε σχέση με το ελληνικό. Το εδάφιο β' του άρθρου 1 στοιχ. Α' παρ. 1 του ν. 3770/2009 δεν εφαρμόζεται, πάντως, σε περίπτωση αιτήσεως εκδόσεως για συνωμοσία το αντικείμενο της οποίας δεν είναι έγκλημα για το οποίο χωρεί έκδοση.